

Zo paradoxaal als de jeugd

Mogelijkheden en begrenzingen van jeugdonderzoek

Professor Maria Bouverne-De Bie

Vorig jaar ging het interuniversitair Jeugdonderzoekplatform (JOP) van start (zie vorig Krax-nummer). Dat gebeurde op initiatief van de minister van Jeugd Van Grembergen, in opvolging van het Vlaamse jeugdbeleidsplan. Het JOP wil een systematisch overzicht van jeugdonderzoek en van de onderzoeksresultaten aanleggen en de situatie van Vlaamse kinderen en jongeren systematisch in beeld brengen. De opgave lijkt echter eenvoudiger dan ze is.

Een paradoxale opdracht

Jeugdonderzoek doen veronderstelt vele keuzes vooraf, te beginnen met de omschrijving van 'jeugd'. Is jeugd te vatten binnen leeftijdsgrenzen of hoort iedereen die zich jong voelt nog bij de jeugd? Gaat het om een ontwikkelingsfase: de transitie van 'jong zijn' naar 'volwassen zijn' of gaat het om een structureel te benaderen generatie, onderscheiden van oudere generaties? Gaat het om de leefwereld van kinderen en jongeren, of gaat het om de vormgeving aan de jeugdruimte op zich, door volwassenen én door jonge mensen? Vele jeugdonderzoekers signaleren dat jeugdonderzoek een inherent paradoxale opgave is, waarvan de uitkomst vaak meer zegt over de beelden van volwassenen over kinderen en jongeren, dan over die kinderen en jongeren zelf (Matthijssen, Meeus & van Wel, 1986; Abma, 1993; Janssen, 1994; Van den Bergh, 1998).

Een aantal problemen eigen aan jeugdonderzoek zijn ook voor het werken met kinderen en jongeren belangrijk. Die problemen kunnen we samenbrengen onder volgende noemers: de betekenis van leeftijd als criterium tot afbakening van een groep; de sociale probleemdefinities die verbonden worden met jeugd; de betekenis van het 'zaakwaarnemersstandpunt' in jeugdonderzoek; en de positie van kinderen en jongeren zelf in het onderzoek.

De betekenis van leeftijdsafbakening

De afbakening van jeugd binnen leeftijdsgrenzen houdt verband met het feit dat jonge mensen een andere ontwikkeling doormaken dan volwassenen. De medische wetenschappen en de ontwikkelingspsychologie definiëren jeugd als de overgang tussen het kind zijn en het volwassen zijn, verbonden met specifieke ontwikkelingsopgaven (James & Prout, 1997; Verhellen, 2000; Vandenbroeck, 2002). In het onderzoek naar de kenmerken van deze overgangsfase ligt de focus vaak op een standaard van 'gemiddelde' ontwikkeling. Aan de hand daarvan kunnen ontwikkelingsproblemen afgeleid worden, op basis waarvan dan kan ingegrepen worden. Het effect hiervan is dat de jeugd gezien wordt als een relatief homogene groep, terwijl in werkelijkheid de diversiteit tussen kinderen en jongeren zeer groot is, naargelang hun belangstelling en aspiraties, de situatie waarin ze opgroeien, hun competenties en de ondersteuning die ze hierbij vinden ... (Geldof & Van Assche, 1999).

De jeugd als een homogene groep benaderen kan tot misvattingen leiden over wat het aanbod en het beleid ten aanzien van de jeugd moet inhouden (Dasberg, 1984; Meeus, 1994). Zo benadrukt onderzoek vaak de betekenis van de zogenaamde 'peer group' van leeftijdgenoten voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Hieruit wordt dan afgeleid dat kinderen en jongeren hun vrije tijd best met leeftijdsgenoten doorbrengen en dat bijvoorbeeld het jeugdwerk hen best aanspreekt met activiteiten met leeftijdsgenoten. Kinderen en jongeren die niet graag in groep vertoeven of die vriendschappen met volwassenen hebben, vallen zo buiten het gezichtsveld. Zo'n onderzoek kan bijdragen tot de kennis over kinderen en jongeren, maar we moeten voor ogen houden dat het mee geïnspireerd is door een bepaald beeld over de identiteitsontwikkeling van kinderen en jongeren, en dat dit beeld sterk contextgebonden is (Allen, 1968; Wallace & Kovatcheva, 1998). Zo ontstonden de zogenoemde kindervetten vanuit het beeld van de te beschermen jeugd, af te schermen van de 'gevaarlijke' wereld van de volwassenen. Vandaag is dit beeld nog steeds gangbaar, maar daarnaast staat nu ook het beeld van de zelfstandige en autonome jeugd. Beide beelden hebben gemeen dat ze kinderen en jongeren benaderen als een groep, waarvan de kenmerken toe te schrijven zijn aan zowel de groep als aan elk individu in die groep. Het risico is dat niet voldoende rekening gehouden wordt met andere variabelen, die soms doorslaggevend zijn en de impact van het leeftijds criterium opheffen, zoals gender, culturele context en scholing. Het leeftijds criterium is dus een belangrijk en

tegelijk misleidend criterium. Het zegt vaak weinig over de jeugd op zich, maar zeer veel over de sociale organisatie van een groep op basis van leeftijd (Allen, 1968; Meeus, 1994; Goris & Walgrave, 2002).

Probleemdefinities verbonden met jeugd

Jeugdonderzoek veronderstelt, zoals elk onderzoek, een probleemstelling. We stelden vast dat probleemstellingen in het jeugdonderzoek vaak verband houden met opmerkelijk jeugdgedrag. Zodat ook het jeugdonderzoek vooral kleurrijke en mediagenieke jeugdsubculturen en opmerkelijke voorkeuren en gedragingen van kinderen en jongeren uitvergroot (Elchardus, 1999). Deze uitvergroting van het opmerkelijke in de jeugd neemt de aandacht weg van de 'zwijgende meerderheid' – met andere woorden, het merendeel van de kinderen en jongeren. Bovendien ervaren kinderen en jongeren zelf dat opmerkelijk jeugdgedrag vaak als tijdelijk gedrag, zoals ook volwassenen soms kinderachtig doen of de puber uithangen. Verder stelden we vast dat probleemdefinities in het jeugdonderzoek tussen twee uitersten bewegen, gaande van de jeugd als probleem tot en met de jeugd als ideaal (Frith, 1984). Die uitersten worden gedragen door verschillende segmenten van de jeugd. Ook de pedagogische jeugdsectoren organiseren zich rond deze uitersten. Zo zijn de 'gewone' kinderen en jongeren de doelgroep bij uitstek van het jeugdwerk en zijn 'maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren' de doelgroep bij uitstek van het jeugdwelzijnswerk en de jeugdhulpverlening. Dat ook 'gewone' kinderen en jongeren recht hebben op een toegankelijke hulpverlening en dat ook 'bijzondere' kinderen en jongeren recht hebben op een 'gewoon' vrijetijdsaanbod, verliest men wel eens uit het oog. Jeugdonderzoek moet daarom de eigen uitgangspunten en veronderstellingen zo expliciet mogelijk maken, om zo de grenzen van 'jeugd' als onderzoeksveld te overstijgen. Dit kan door te kiezen voor een multidisciplinaire en ook historische benadering van het jeugdonderzoek.

De betekenis van het 'zaakwaarnemersstandpunt'

Met een 'zaakwaarnemersstandpunt' bedoelen we dat beleids- en praktijkvragen het onderzoek sturen, eerder dan dat een betere kennis over kinderen en jongeren vooropstaat (Van der Poel, 1991). Het onderzoek moet dan 'oplossingen' aanreiken voor een beleidsmatig of vanuit de praktijkervaring gedefinieerd probleem. Bijvoorbeeld, op basis van de vaststelling dat een belangrijk deel van de jeugd niet participeert aan het jeugdwerk, gaat een onderzoek op zoek naar de oorzaak, en aansluitend naar een oplossing voor dit 'probleem'. Dit standpunt brengt mee dat 'jeugdproblemen' vaak opgedeeld worden in individuele kwesties, aansluitend bij de geldende beleidskaders terzake. Bijvoorbeeld een onderzoek naar het 'participatieprobleem' in het jeugdwerk, het 'schoolmoeheidsprobleem' in het onderwijs, en het 'motivatieprobleem' in de jeugdhulpverlening. Deze probleemdefinities, en de afbakening ervan binnen de geldende beleidskaders, brengen mee dat het onderzoek naar 'oplossingen' deel wordt van het probleemdefiniëeringsproces zelf. Zo bevestigt onderzoek naar de 'niet-participatie' in het jeugdwerk het uitgangspunt dat participatie bij een 'normaal' jeugdijg vrijetijdspatroon behoort. Als het onderzoek leidt tot bepaalde 'oplossingen' kan het effect zijn dat kinderen en jongeren die deze oplossingen 'afwijzen' extra geproblematiseerd worden. Kennisverwerving over kinderen en jongeren en hun leefwereld vereist, om dit zaakwaarnemersrisico te vermijden, een goede theoretische fundering. Dat betekent nagaan vanuit welke overwegingen een probleemdefinitie tot stand kwam, ten aanzien van welke kinderen en jongeren, en op welke gronden. In het voorbeeld van het niet participeren van bepaalde kinderen en jongeren aan het jeugdwerk betekent dit een historisch en theoretisch onderzoek naar de uitgangspunten en pedagogische concepten die aan het jeugdwerk ten grondslag liggen. Bijvoorbeeld naar de gronden waarom jeugdwerk, onderwijs en jeugdhulpverlening zo strikt gescheiden werden.

Positie van kinderen en jongeren in jeugdonderzoek

Jeugdonderzoek gaat over kinderen en jongeren, maar wordt uitsluitend of overwegend uitgevoerd door volwassenen. De onderzochte thema's volgen vaak het toonaangevende beeld over kinderen en jongeren. Zo is er veel onderzoek over kinderen en jongeren en de school en de vrije tijd, maar nauwelijks onderzoek over kinderen en jongeren en werk en inkomensverschillen. Ook worden kinderen en jongeren maar beperkt aangesproken om actief mee te werken aan de onderzoeksopzet en de uitvoering.

Het zogenaamde 'participatief' jeugdonderzoek probeert dat wel te doen (De Winter, 2000). In participatief jeugdonderzoek werken kinderen en jongeren mee de probleemstelling en het onderzoeksinstrument uit en interpreteren ze samen met volwassenen de resultaten. Toch varieert ook in dit participatief onderzoek hun betrokkenheid sterk (Verschelden, 2002) en is de ontwikkeling

van valide participatieve onderzoeksmethoden nog niet erg ver gevorderd. Bovendien is het vaak de bedoeling om via de inbreng van kinderen en jongeren het jeugdbeleid te beïnvloeden, waardoor het risico om vanuit een 'zaakwaarnemersstandpunt' te werken sterk op de voorgrond treedt. Het onderzoek opereert dan vanuit het 'belang' of de 'rechten' van kinderen en jongeren, en gebruikt weliswaar 'jeugd vriendelijke' methodes, maar dat houdt geen garanties in op een codering van de machtsrelaties die ook in onderzoek aanwezig zijn. Zo blijft het belangrijk dat kinderen en jongeren niet alleen de vrijheid behouden om al dan niet mee te werken aan het onderzoek, maar dat zij bovendien die vrijheid behouden in het onderzoek zelf en de mogelijkheid hebben om iets niet prijs te geven. Onderzoek samen met kinderen en jongeren houdt inherent ook beperkingen in, met name de begrenzing tot de thema's die kinderen en jongeren aanreiken als relevant om in een onderzoekscontext te bekijken. Hier duikt opnieuw de vraag op wie onder kinderen en jongeren verstaan worden: participatieve onderzoeksopzetten houden immers een risico in dat hetzij vooral 'welbespraakte', autochtone, kansrijke ... kinderen en jongeren zich door het onderzoek aangesproken weten, hetzij vooral 'risicjongeren' of 'moeilijk bereikbare jongeren' betrokken worden, waarbij het onderzoek tegelijk een interventiestrategie wordt ten aanzien van deze jongeren.

Betekenis van het 'JOP' voor het jeugdonderzoek

Kan een jeugdonderzoekplatform zoals het JOP aan deze vier problemen tegemoet komen? De profilering van het JOP als een platform – en niet als een jeugdonderzoekscentrum – biedt mogelijkheden. Een platformfunctie houdt immers in dat het JOP het debat over jeugdonderzoek in Vlaanderen wil ondersteunen. Multidisciplinair werken en samenwerking met alle actoren zijn hierbij belangrijk. De platformfunctie betekent dat we (a) jeugdonderzoek inventariseren en via een geannoteerde bibliografie toegankelijk maken voor een ruim publiek van geïnteresseerden. Deze inventaris maakt het mogelijk een stand van zaken op te maken van het jeugdonderzoek en na te gaan welke thema's in het jeugdonderzoek als relevant naar voor geschoven worden en welke niet. Ook kan nagegaan worden welk onderzoek uitgesproken in aanmerking komt voor vervolgstudies of secundaire analyses. (b) Vanuit de platformfunctie zetten we een monitor op, met de jonge mens als analyse-eenheid, die op een systematische en herhaalde wijze statistisch materiaal over de leefsituatie van kinderen en jongeren verzamelt. De monitor vormt een basis voor de ontwikkeling van nieuw jeugdonderzoek. Dit nieuw jeugdonderzoek is geen exclusieve taak voor het JOP. De monitor biedt basismateriaal voor elke jeugdonderzoeker in Vlaanderen.

De multidisciplinaire invalshoek van het JOP is duidelijk: het is een samenwerkingsverband tussen drie universitaire onderzoeksinstituten die niet alleen vanuit een duidelijk onderscheiden invalshoek werken, maar ook elk een andere traditie vertegenwoordigen in het jeugdonderzoek. Ze staan elk in relatie met een ruimer wetenschappelijk en maatschappelijk forum, gaande van cultuur-sociologisch grootschalig onderzoek, over onderzoek naar probleemgedrag van kinderen en jongeren, inclusief (actie)onderzoek, tot en met praktijkgericht (actie)onderzoek en onderzoek vanuit het perspectief van kinderen en jongeren zelf. Vanuit de sociologische invalshoek ligt het accent op het onderzoek naar socialisatie, de wijze waarop kinderen en jongeren zich verhouden tegenover samenlevingsontwikkelingen, en de vraag hoe verschillen tussen kinderen en jongeren onderling verklaard kunnen worden. Vanuit de jeugdcriminologische invalshoek gaat men op zoek naar de processen van maatschappelijke kwetsbaarheid die op kinderen en jongeren inwerken, en die maken dat probleemgedrag – dat je kan zien vanuit jeugd als overgangsfase – blijvend kan worden. De sociaal-agogische benadering gaat uit van de vraag naar hoe pedagogische voorzieningen ingrijpen in het socialisatieproces van kinderen en jongeren.

Door deze drie onderscheiden invalshoeken op elkaar af te stemmen gaan we een betere kennis ontwikkelen over kinderen en jongeren, en over de kijk op kinderen en jongeren in relatie tot de sociale en culturele contexten waarin ze vertoeven. Het moet ook toelaten een scherper inzicht te krijgen in de relatie tussen onderzoek en beleid, en in de variëteit die schuilgaat achter de term 'onderzoek'. Zo gebeurt er momenteel heel wat onderzoek in het kader van de jeugdwerkbeleidsplanning. Een deel van dit onderzoek gebeurt met wetenschappelijke ondersteuning, tot en met de uitbesteding van het onderzoek aan een wetenschappelijk onderzoeksinstituut. Andere onderzoeken gebeuren vanuit jeugddiensten en koepelorganisaties. De inventarisatie van het onderzoek, maar ook de monitor, moet het gesprek over de betekenis van deze onderzoeksdiversiteit helpen voeren. Uiteraard is dit niet enkel (en misschien niet vooral?) een taak van het JOP, maar een verantwoordelijkheid voor iedereen die zich als 'jeugdonderzoeker' wenst te profileren. Vanuit de platformfunctie moeten de verschillende voorveronderstellingen en inzichten

kritisch met mekaar én met een ruimer veld van actoren besproken worden. Tot deze actoren behoren, naast de JOP-onderzoeksinstituten en onderzoekers, jeugdwerkers, jeugdwelzijnswerkers, individueel en in georganiseerd verband, evenals beleidsmakers en verantwoordelijken. De versnippering van het jeugdonderzoek in Vlaanderen geeft aan dat dit gesprek niet zo evident is. De analyse van de mogelijkheden en begrenzingen van jeugdonderzoek geeft hier een aantal verklaringen voor. De voorbije JOP-workshop gaf aan dat de JOP-promotoren en onderzoekers kiezen voor een voorzichtige aanpak. Over deze voorzichtigheid kan je discussiëren, maar alleszins kan het JOP 'vooruit' gaan mits de kritische stem én steun van alle actoren die betrokken zijn bij het jeugdonderzoek in Vlaanderen. Het debat is alvast geopend.

Literatuurlijst

- Abma, R. (1993). Jeugdonderzoek in Nederland. In Dieleman A.J., Van der Linden F.J. & Perreijn A.C. (red.) *Jeugd in meervoud. Theorieën, modellen en onderzoek van leefwerelden van jongeren*. De Tijdstroom, Utrecht, p. 85-101.
- Allen, S. (1968). Some theoretical problems in the study of youth. *The Sociological Review*, 16 (3), 322-323
- Christensen, P. & James, A. (2000). Introduction: researching children and childhood: cultures of communication. In P. Christensen & A. James (Eds.) *Research with children. Perspectives and practices* (pp. 1-8). London: Falmer Press.
- Dasberg, L. (1984). *Grootbrengen door kleinhouden als historisch verschijnsel*, Boom, Amsterdam.
- De Winter, M. (2000). *Beter maatschappelijk opvoeden. Hoofdlijnen van een eigentijdse participatiepedagogiek*. Assen: Van Gorcum.
- Elchardus, M. (1999). *Zonder Maskers. Een actueel portret van jongeren en hun leraren*. Globe, Gent.
- Frith, S. (1984). *The sociology of youth*. Causeway Press, Ormirkirk.
- Goris P. & Walgrave L. (ed.) (2002). *Van katekwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdriminologie*. Garant, Leuven.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the in the sociological study of childhood*. Falmer Press, London.
- Janssen, J. (1994). *Jeugdcultuur, een actuele geschiedenis*. De Tijdstroom, Utrecht.
- Matthijssen, M., Meeus, W. & Van Wel, F. (1986). Beelden over jeugd, beelden van jeugd. In M. Matthijssen, W. Meeus & F. Van Wel (Red.) *Beelden van jeugd. Leefwereld, beleid, onderzoek*. (pp. 271-294) Groningen: Wolters Noordhoff.
- Van den Bergh, B. (1998). Kindbeeld in context: wisselwerking tussen de maatschappelijke en wetenschappelijke benadering van kinderen in onderzoek. *Ethiek en maatschappij*, 4, 92-115.
- Vandenbroeck, M. (1999). *De blik van de yeti. Over het opvoeden van jonge kinderen tot zelfbewustzijn*. SWP, Utrecht.
- Van der Poel, S. (1991). *In de bisnis. Professionele jongensprostitutie in Amsterdam*. Arhem: Gouda Quint.
- Verhellen, E. (2000). *Convention on the Rights of the Child*. Garant, Leuven.
- Verschelden, G. (2002). *Opvattingen over 'welzijn' en 'begeleiding'. Een sociaal-(ped)agogische analyse van leerlingenbegeleiding als exemplarisch thema in het jeugdbeleid*. Gent: Academia Press.
- Wallace, C. & Kovatcheva, S. (1998). *Youth in society. The construction and deconstruction of youth in East and West Europe*. Palgrave, New York.

Uit: KRAX. Vakblad van het jeugdwerk. Jaargang 4, nummer 1, mrt-apr-mei 2004, pp. 4-8.

Meer info over Krax: www.steunpuntjeugd.be/krax.